

PORTRETE

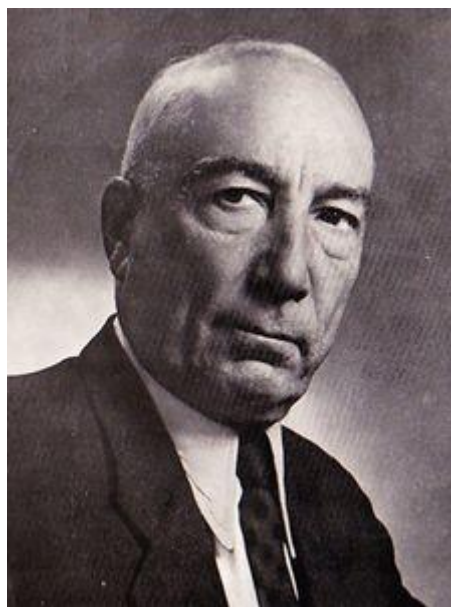
Epopoea Antonin Ciolan

(1 ianuarie 2023 – 140 de ani de la naștere)

Alex Vasiliu

Preambul

Împlinirea la 1 ianuarie 2023 a 140 de ani de la nașterea dirijorului, profesorului, făuritorului de instituții muzicale Antonin Ciolan constituie

încă un argument să revenim la personalitatea sa plurivalentă, proteică. Celelalte argumente privesc absența din circulația publică a unor informații temeinic verificate, vădindu-și efectul îndelungat prin necunoașterea unor aspecte definitorii pentru activitatea sa, pentru istoria artei sonore culte românești. Sigur, de-a lungul deceniilor, articole, interviuri, cronici publicate în presa cotidiană și culturală, în volume de istoriografie au reflectat activitatea impetuoasă, cu multe caracteristici înnoitoare pentru viața muzicală a Moldovei și a țării, destinul uman sinuos al lui Antonin Ciolan (mai ales textele de

dinainte de 1944). Este meritul istoricului muzical Mihail Cozmei că a oferit cercetătorului interesat de personalitatea lui Antonin Ciolan bibliografia substanțială cuprinzând dicționare, enciclopedii, sinteze istoriografice, memorialistică apărute în intervalul de timp 1912-2010¹. O

¹ Mihail Cozmei, *Dicționar biobibliografic. Domeniul Muzică*. Ediția a II-a. Editura Artes, 2010. Universitatea de Arte „George Enescu” Iași, pp. 109-113

seamă de documente revelatoare au rămas tăcute pînă în anul 2012, când Gheorghe Mușat le-a adus la lumină în prima ediție a monografiei *Antonin Ciolan – inegalabilul maestru al baghetei*.¹ Câteva articole-semnal în presa generalistă, în reviste culturale, emisiuni la Radio Trinitas, TVR Iași și TVR 3 au luminat importanța publicării ediției a II-a, revăzută și adăugită, în anul 2017.² Însemnările de față, ce includ alte documente, informații absente din documentația actuală, au rostul de a contribui la cunoașterea mai detaliată a omului și muzicianului ce merită statutul de model pentru generațiile tinere. Cuvintele generice, de început al portretului publicat de profesorul Mihail Cozmei în revista *Cronica* din 21 ianuarie 1983, reprezintă un stimul pentru cercetarea detaliată:

„Nu sunt mulți marii artiști a căror viață și activitate, al căror destin s-a contopit cu istoria vieții culturale a unei localități, definindu-se și definind-o. O asemenea personalitate, cu aură de legendă, a fost Antonin Ciolan.”³

Predoslovie ce se încheie acum, spațiul extins din aceste însemnări dedicat elementelor biografice sper să alcătuiască pledoaria convingătoare, încă necesară pentru cunoașterea unui reprezentant de primă importanță a culturii muzicale românești.

Începuturi sub semnul valorii precoce

În mod natural, copilul, adolescentul, tânărul Antonin Ciolan a dezvoltat calitățile înaintașilor din familie. Dorința de a ști, de a învăța, plăcerea lecturii i-au fost transmise de tată, Daniil, școlit la mănăstirea din Târgu Neamț, la Seminarul ieșean „Veniamin Costache”, ajuns avocat și profesor de filozofie, interesat de literatură, fondator al cotidianului „Lupta”. Mama i-a transmis, tot așa, înclinația spre literatură, spre poezie, dar mai ales calitățile muzicale – Smaranda Ciolan având, după cum își amintea peste ani fiul său, o voce frumoasă de soprană. Ar fi exagerat să explicăm spiritul de acțiune, talentul organizatoric, rapiditatea, eficiența în tot ce a înfăptuit de timpuriu Antonin Ciolan gândindu-ne la viața aspră, nu lipsită de pericole dar și de frumuseți, a înaintașilor săi mai îndepărtați, plutași pe apele greu de stăpânit ale Bistriței? Sau alegerea pentru studiile superioare, la dorința părinților, a Facultăților de matematică-fizică și drept, pe care le-a urmat un timp? Din fericire și-a ascultat instinctul,

¹ Editura *Ecou Transilvan*, Cluj-Napoca

² Editura *Junimea*, Iași.

³ *Centenar Antonin Ciolan*, revista *Cronica*, Iași, 21 ianuarie 1983, text antologat în Mihail Cozmei, *Cuvinte despre muzică și muzicieni*. Editura *Artes*, Iași – 2017, pp. 297-301

interesul, pasiunea pentru arta sunetelor, pe care, de altfel, le-a dovedit încă din primii ani ai copilăriei, când, asemeni lui George Enescu, era numai urechi la cântecele lăutarilor. Marșurile militare ascultate pe străzile Iașului sau în parcul din Târgu Neamț (unde a „debutat” întâmplător la vârsta de 8 ani înlocuindu-l pe toboșar – element predestinat al vivacității, al pregnanței ritmice puternic marcante în versiunile sale dirijorale de mai târziu), sunetul pătrunzător al fanfarei nelipsită la nunți, primele lecții de vioară, apoi de pian au fost treptele de început ale drumului muzical de la care nu s-a abătut toată viața.

Dublul talent muzical-organizatoric, spiritul volitiv i-au fost remarcate de profesorii Liceului Național din Iași (printre ei Enrico Mezzetti), unde i s-a încredințat conducerea orchestrei și a corului alcătuit din elevi. Studiul pianului încă din copilărie a înlesnit „rolul” de acompaniator în producțiile școlare, când a completat partiturile soliștilor vocali și corului în concertele organizate de Theodor Burada în Iași, în orașele mici ale Moldovei. Anul 1901 a rămas în memoria muzicianului, în documentele Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. Dirijând în sala de festivități corul de el pregătit, cu toată pasiunea, cu începutul de siguranță pe care i le-au dat succesele dintâi tânărul de numai 18 ani a simțit emoția puternică știind că dirijorul titular al ansamblului vocal din instituție, compozitorul Gavriil Musicescu, mult respectat de toată societatea muzicală românească, a venit special să asculte. A fost primul succes mare, pentru că severul, intransigentul Musicescu l-a cooptat pe Antonin Ciolan ca asistent al său la Corul Mitropoliei din Iași, iar în 1899, cu ocazia turneului întreprins de acest ansamblu vocal la Moscova și Sankt Petersburg, a împărțit cu el „pupitrul dirijoral”. În capitală au fost susținute concerte la Catedrala Sinodală și în palatul guvernatorului orașului în onoarea Regelui Carol I al României, cu prilejul vizitei acestuia în Rusia, iar în catedrala Kremlinului, „Adormirea Maicii Domnului”, în prezența Țarului Nicolae al II-lea și a familiei imperiale. În concertele de la 21 iulie și 16 august, maestrul și discipolul au dirijat fragmente din *Cântările Liturgice*. Musicescu a mai făcut un important gest de apreciere: în 1901, ca director al Conservatorului din Iași, l-a desemnat pe foarte tânărul Antonin Ciolan dirijor al orchestrei instituției, post rămas liber prin retragerea lui Eduard Caudella și a altor profesori, ca protest față de întreruperea subvenției ministeriale acordată orchestrei școlii ieșene de învățământ muzical superior. Acestea au fost „rădăcinile” din care s-au dezvoltat cu atâta succes timp de decenii activitățile lui Antonin Ciolan ca dirijor de coruri și de orchestre.

Interesul copilului de altădată pentru sonoritatea, pentru repertoriul fanfarelor s-a dovedit la nivel superior în timpul efectuării serviciului militar în Regimentul 4 Vânători, când a organizat o orchestră

de dimensiuni relativ mici și o fanfară, susținând spectacolele de operetă *Baba Hârca* de Alexandru Flechtenmacher și *Fatinitza* de Suppé. Întors în viața civilă, Anton Ciolan a întemeiat orchestra Cercului Didactic, iar din 1903 a participat la realizarea unor spectacole de operetă găzduite de Teatrul Național din Iași. Succesul noii orchestre a determinat conducerea Teatrului să-i solicite susținerea unei adevărate stagiuni, dar ca întotdeauna, banii au rămas o problemă, astfel că dirijorul și ansamblul și-au schimbat locul de activitate tot în centrul aristocratic al Iașului, pe strada Lăpușeanu, la vestita berărie „Bragadiru”. Cei 25 de instrumentiști au înlocuit taraful schimbând, bineînțeles, repertoriul. Atunci s-a vădit prima dată dorința lui Antonin Ciolan de a orienta interesul, gustul publicului de la polci, valsuri și, cel mult, operete, spre repertoriul simfonic sau de operă, deoarece în programele de la „Bragadiru” a fost inclus, pe lângă muzica de divertisment vieneză, un potpuriu din opera *Maestrul cântăreți* de Wagner! Din evocările perioadei ieșene de dinaintea Primului Război Mondial reiese că în timpul programelor orchestrei de salon dirijată de Antonin Ciolan, personalul localului nu servea clienții spre a se păstra liniștea necesară muzicii!

A doua perioadă de educație muzicală

În primele două decenii ale secolului XX, intelectualitatea din Moldova era în mare parte orientată spre limba și cultura franceză, ceea ce ar fi putut determina plecarea lui Antonin Ciolan să studieze la Paris. Alegerea Germaniei ca perioadă de învățătură muzicală superioară datorită antecedentelor familiale bucovinene (tatăl s-a născut în apropiere de Gura Humorului, în satul Gura Cârjii) ar putea fi presupunerea autorului prezentelor însemnări. Dar rigoarea, precizia, trăinicia de tip german a cursurilor, a întregii activități muzicale de la Dresda, Leipzig și Berlin s-au potrivit primei perioade de formare, la Iași, a personalității lui Antonin Ciolan. Intrat mai întâi, în 1909, la Conservatorul din Dresda, el și-a continuat pregătirea avându-l ca profesor de contrapunct, fugă și compoziție pe Felix Draeseke (ceea ce a convenit tânărului român pasionat de muzica lui Wagner deoarece dascălul era considerat adept al „noii școli germane”, tot un admirator, în dubla calitate de dirijor și teoretician, al maestrului de la Bayreuth). În Leipzig, cunoscutul conducător de orchestră Arthur Nikisch i-a potențat lui Antonin Ciolan pasiunea, exactitatea interpretării lucrărilor simfonice de Beethoven și Ceaikovski, iar la Berlin concepția impusă de alt dirijor renumit, Hans von Bülow, i-a oferit noi perspective în tratarea partiturilor lui Wagner, stimulându-i și interesul pentru simfoniile de Brahms. *Triada Nikisch-Bülow-Draeseke* poate fi considerată ultima, cea mai importantă

pecete asupra stilului dirijoral, rafinat o viață de Antonin Ciolan. Au intrat în rezonanță cu personalitatea, cu climatul interior al muzicianului român temperamentul ardent al lui Nikisch, adâncirea sondării, puterea de expresie ale lui von Bülow, transmise de urmașii acestuia, iar Draeseke l-a influențat datorită culturii tehnice profunde în domeniul orchestrației. Se știe, Draeseke a fost apreciat de Wagner la superlativ, mai ales ca performer cu bagheta al scriiturii pentru ansamblu, ca autor al însemnărilor despre arta orchestrației. În privința tehnicii, a expresiei dirijorale, combinația învățăturilor marca *Hans von Bülow-Arthur Nikisch*, dinamismul, precizia, masivitatea de factură germană alături pe vivacitatea, rigoarea, temperamentul deseori incandescent, forța emoțională și caracterul spectaculos încă de atunci evidente la Antonin Ciolan au avut ca rezultat modelarea stilului său dirijoral. Nu pot fi omise studiile cu Jean Luis Nicodé, care i-a cultivat repertoriul vocal-simfonic. În perioada Dresda, Antonin Ciolan era deja considerat unul dintre cei mai valoroși interpreți ai creației compozitorilor clasici ruși, ceea ce avea să dovedească ulterior în mod strălucit. Adăugând la aprecierea de care s-a bucurat din partea celor trei profesori (Draeske, Nikisch, Nicodé), integrarea ca violonist în cvartetul de coarde condus de Alexandr Writting, deținerea postului de dirijor permanent al Societății Filarmonice „Mozartverein” din Dresda, ale căror concerte le-a dirijat de cele mai multe ori fără partitură, propunerea lui Draeseke de a prelua catedra de compoziție, altă propunere, la fel de onorantă, a lui Nikisch, de a susține în septembrie 1917 o serie de concerte la Riga, Sankt Petersburg și Kiev – se formează imaginea clară a perspectivelor largi deschise lui Antonin Ciolan de a se integra în societatea muzicală selectă germană. Două documente probează aprecierea de care s-a bucurat. Profesorul Felix Draeseke semna următoarea caracterizare:

„Domnul ANTONIN CIOLAN mi-a făcut impresia unei personalități întru-totul înzestrate din punct de vedere al muzicalității, [căruia] i-a lipsit în teorie numai o îndrumare adecvată pentru a putea ajunge la excelente rezultate. Deoarece D. Ciolan s-a dovedit a fi foarte sârguincios și, precum am amintit, foarte muzical și a făcut progrese remarcabile în studiul contrapunctului, este de așteptat din partea dânsului ca rezultatul final al studiilor sale să fie foarte bun. Consilier secretar, profesor FELIX DRAESEKE, șeful Comisiei de profesori în Teorie și Compoziție la Conservatorul Regal, 12 iulie 1910.”¹

Tot Draeseke a scris:

¹ Gheorghe Mușat, Antonin Ciolan – *Inegalabilul maestru al baghetei*. Junimea, 2017, p. 36

„CERTIFICAT. Domnul Antonin Ciolan din Iași a studiat la mine cu cel mai bun succes contrapunctul și va fi absolvit în foarte curând acest obiect spre desăvârșita mea mulțumire. Am găsit în Domnia sa un domn de un talent muzical extraordinar, de la care cu certitudine și de la studiul de compoziție care va urma, mă aștept la cele mai îmbucurătoare rezultate. 30 iulie 1911”.¹

Cu potrivirea temperamentului, seriozității, rigorii, determinării, pasiunii și spiritului organizatoric de care a dat dovadă, este ușor să ne închipuim ce carieră profesională performantă ar fi avut Antonin Ciolan în Germania ca dirijor și profesor, în lume ca șef de orchestră. Dar altă calitate, pe care mulți nu ar fi capabili să o aprecieze astăzi, i-a oprit drumul spre afirmarea fără granițe: patriotismul.

Înălțimi și bolgii; repertoriul simfonic

Chemat sub arme în țară, Antonin Ciolan a participat mai întâi la campania militară din 1913, ca sublocotenent în regimentul 4 Vânători Iași. În 1916 a luat parte, cu același regiment, având gradul de locotenent și comandant de companie, la luptele de pe frontul Primului Război Mondial. Dumnezeu l-a ajutat: rănit în urma unei explozii, rămas o zi sub un val de pământ, apoi îndelung spitalizat, având nevoie de mult timp spre a-și reveni, Antonin Ciolan s-a întors în orașul natal, implicându-se din nou, cu toată energia, în viața muzicală. Refugiul autorităților, al multor muzicieni la Iași în timpul Războiului a înlesnit organizarea de instituții și concerte. Se știe, Enescu a activat intens ca violonist, ca dirijor în săli de concert, a cântat răniților aflați pe patul de spital. Tragediile, lipsurile războiului nu au descurajat muzicienii ieșeni în eforturile înființării orchestrei simfonice. După scurta perioadă 1914-1916, când orchestra și corul Societății muzicale din Iași au susținut o serie de concerte dirijate de Antonin Ciolan, în 1918 s-a înființat Societatea muzicală „George Enescu”, dorită de inițiatori – Traian Ionașcu, Antonin Ciolan, Mircea Bârsan, Romeo Drăghici – apropiată de rolul, de importanța unei instituții de tip filarmonic. În titulatură încă nu a intrat cuvântul „filarmonică”, situația generală a Iașului nu permitea, însă organizatorii au profitat, în sensul bun, de prezența la Iași a lui George Enescu pentru impulsionearea ritmului concertistic, pentru acordarea de prestigiu Societății.

Impresionat de cultura, spiritul organizatoric și de acțiune, de experiența deja acumulată, de succesul dirijorului, pianistului Antonin

¹ Idem, p. 40

Ciolan – președintele noului for muzical, George Enescu, l-a desemnat director. Evident, dinamismul lui Ciolan ca organizator și muzician a stimulat mult ritmul de desfășurare a concertelor, în prima stagiune fiind oferite publicului 20 de programe dirijate în alternanță cu Mircea Bârsan, iar după plecarea acestuia la studii în Franța, toate programele au fost conduse de Antonin Ciolan, George Enescu numindu-l și în funcția de director general. Afișele vremii dovedesc importanța acordată de Antonin Ciolan repertoriului clasico-romantic de bază, ce includea în mod frecvent simfonia de Beethoven (primul program, din 17 decembrie 1918, a cuprins *Uvertura Leonora 3*, *Concertul în re major pentru vioară și orchestră*, *Simfonia a III-a „Eroica”*, la 11 noiembrie 1921 au fost ascultate *Simfonia a V-a*, tot de Beethoven și poemul simfonic *Stenka Razine* de Glazunov), Ceaikovski (*Simfonia a IV-a*, la 26 martie 1923), Saint-Saëns, Dvořák în anii următori, cu orchestrele Societății și Conservatorului sau Academiei de muzică și artă dramatică, în funcție de denumirea schimbată a instituției de învățământ muzical superior. Unul dintre cele mai importante, dificile dar performante programe poate fi considerat cel din 23 ianuarie 1931, când Antonin Ciolan a interpretat împreună cu orchestra Societății „George Enescu”, simfoniile *Din Lumea Nouă* de Dvořák și *Patetica* de Ceaikovski. Ar fi îndreptățită întrebarea - câte orchestre simfonice românești (și nu numai românești) pot interpreta astăzi într-o seară cele două creații simfonice ample, atât de dificile tehnic și expresiv?

Odată cu plecarea din țară a lui George Enescu în 1919, disensiunile dintre Mircea Bârsan și Antonin Ciolan s-au întetit prin desemnarea dirijorului ca director al Conservatorului. Atitudinea unor muzicieni ieșeni împotriva lui Antonin Ciolan a fost alimentată prin scrisori la autoritățile locale și din București, prin campanii în presa ieșeană ce aveau ca subiect privilegierea de către șeful de orchestră a repertoriului simfonic german și rusesc, deși capodoperele compozitorilor din aceste țări erau cultivate în toate centrele muzicale din lume. La Iași se pleda pentru un repertoriu mai ușor, apropiat de române și muzică de divertisment, minându-se eforturile permanente ale lui Antonin Ciolan, desfășurate pe parcursul anilor, de a îndrepta publicul spre valorile consacrate ale muzicii academice. Scopul nedeclarat de adversari era minimalizarea, chiar scoaterea sa din circuitul muzical local. Valoarea ca dirijor de anvergură europeană i-a fost confirmată de personalități din străinătate venite în turneu la Iași, cum au fost Felix von Weingartner, Oskar Nedbal, Henry Morin. Nedbal a înscris în concertul orchestrei Societății „George Enescu” din 1909, *Simfonia „Patetica”*, iar în cel din 1922, *Simfonia a III-a* de Beethoven, *Preludiul operei „Lohengrin”*, uvertura operei „*Maeștii cântăreți*” de Wagner – toate,

opus-uri incriminate de adversarii muzicianului ieșean. Apreciind calitățile tehnic-expresive ale orchestrei, Nedbal îl considera pe Antonin Ciolan „un artist desăvârșit ce se consacră pe de-a-ntregul muzicii”.¹

Fiind nevoit să repete o singură dată cu orchestra Societății „George Enescu”, rămasă la celelalte repetiții cu Antonin Ciolan, Felix von Weingartner a apreciat la rândul său performanța muzicienilor din Iași – dirijorul și ansamblul simfonic:

„Sunt de-a dreptul uimit de faptul că instrumentiștii cântă întocmai așa cum aș fi vrut eu să le cer”.²

La distanță de numai două zile (15-17 martie 1922), orchestra Societății a stabilit adevărate performanțe interpretând *Uvertura „Carnavalul roman”* de Berlioz, *Simfonia „Faust”* de Liszt, poemul simfonic *„Le séjour des bienhereux”* de Weingartner, atunci învățat, *Preludiul operei „Lohengrin”* de Wagner, *Simfonia a VIII-a* de Schubert și *Simfonia a III-a* de Beethoven. Semnificative sunt opiniile lui Henry Morin adresate reporterului cotidianului *Opinia* pentru ediția din 25 aprilie 1925:

[venirea mea la Iași] „trebuie s-o mulțumiți domnului Ciolan, care m-a invitat să conduc orchestra voastră și am făcut-o cu atât mai mare plăcere cu cât aveam de achitat o datorie față de orașul d-stră. [...] Vă mărturisesc că am avut o plăcută surpriză [...] căci mă așteptam să mă găsec în fața unei orchestre de amatori, potrivit unor informațiuni. Vă pot mărturisi cu sinceritate că orchestra ieșeană are calități reale; am fost impresionat de calitățile instrumentiștilor, în special ale violinelor.”³

Dar una este să te laude oaspeți de seamă sosiți în vizită la intervale mari de timp – alta este să fii permanent criticat acasă la tine, de colegii de meserie. Demisii din funcția de director al Conservatorului, procese în cele din urmă câștigate, amintitele campanii de presă l-au afectat, fără îndoială, pe Antonin Ciolan, dar nu i-au învins încrederea în forțele proprii, energia de a lupta. Cu atât mai mult cu cât muzicieni de valoare, mai vârstnici, i-au luat curajos, cinstit apărarea. Etapele neplăcute pentru el, pentru viața muzicală ieșeană, pot fi urmărite din lectura publicațiilor *Opinia*, *Lumea* și *Curierul Artelor* din anul 1922. Închiderea acestui prim episod trist al destinului unuia dintre cei mai importanți muzicieni români este oportună prin redarea cuvintelor lui George Enescu din cotidianul *Opinia*, datat 12 martie 1927:

¹ Idem, p. 63

² Idem, p. 65

³ Idem, p. 68

[domnul Ciolan] „e o victimă a manoperilor altora. O valoare muzicală necontestată și singurul căruia i s-ar putea încredința bagheta unei asociații simfonice. Dacă se va reface fosta asociație [referire la Societatea „George Enescu”] e cel mai indicat pentru conducerea ei.”¹

Numit în 1930 director al Conservatorului din Iași, Mircea Bârsan nu a reușit să asigure activitatea continuă a orchestrei, deși la reînființare a fost iarăși de față George Enescu. În cele două stagioni cât a ființat, neobositul conflict cu Antonin Ciolan, pe care l-a întreținut, a avut două efecte negative: numărul foarte mic de concerte și retragerea subvenției oricum redusă acordată de Ministerul Artelor. În cele din urmă, după numai doi ani Societatea „George Enescu” s-a desființat a doua oară, iar la conducerea Academiei de Muzică și Artă Dramatică a fost numit poetul Mihai Codreanu.

În acest timp, Antonin Ciolan și-a găsit aprecierea superlativă mai întâi la Chișinău, apoi la Cernăuți, Bălți, Soroca, Ismail și în alte localități. Numai în stagiunea 1921-1922 a dirijat 53 de concerte alcătuite cu lucrări ale compozitorilor clasici ruși. Cunoscută fiind exigența profesională a dirijorului, performanța este impresionantă dacă ne gândim la condițiile modeste de deplasare pe distanțe mari în acea epocă și la obligativitatea susținerii concertelor la Iași în aceeași perioadă de timp. Totuși, chiar numărul programelor de la Iași a fost mult mai mic decât cel înregistrat în deplasare! La invitația *Societății simfonice*, a Primăriei municipiului Chișinău, a direcțiunii *Societății Muzicale*, el a preluat la 14 iulie 1927 funcția de director general al Școlii Muzicale. I se datorează înființarea Orchestrei filarmonice a Basarabiei, pe care a condus-o ca prim-dirijor. De reținut că lui Antonin Ciolan i s-a încredințat și funcția de inspector general al Fundațiilor Culturale Regale în domeniul muzicii pentru teritoriile Prut și Nistru. Numărul mare de afișe, fotografiile din perioada 1921-1931 atestă prețuirea de care s-a bucurat Antonin Ciolan în aceste ținuturi.

Luptele din culisele vieții muzicale ieșene nu au putut împiedica momentele speciale din 1931 și 1934, când a fost sărbătorit cu fast: studenții prezenți în număr mare au aruncat de la balconul sălii Teatrului Național sute de flori spre muzicianul ce își savura noua clipă de glorie. După discursurile conducătorilor unor instituții ieșene, după concertul simfonic, aceeași studențime entuziastă l-a luat pe maestru în brațe și l-a dus spre caleașca ce aștepta pe peronul teatrului, în timp ce corul adunat acolo îi cânta încă odată „La Mulți Ani”!

¹ Idem, p. 108

Muzica religioasă

Al doilea domeniu muzical de excelență pentru Antonin Ciolan a fost conducerea corurilor religioase. Am menționat succesul când avea 18 ani organizând și conducând corul Liceului Național din Iași, fiind acceptat ca asistent de Gavriil Musicescu. Mișcarea corală era în acea epocă bine reprezentată peste tot în țară de ansamblurile laice active sub egida unor școli și așezăminte culturale, de ansamblurile constituite pe lângă lăcașuri de cult. Dintre corurile existente la Iași în primele decenii ale secolului XX, două și-au câștigat renumele bazat pe îndelungata valoare muzical-artistică: al Mitropoliei și al Bisericii „Sf. Spiridon”. Adus de Gavriil Musicescu la nivelul performanței, apreciat de publicul din Iași, din orașe ale Transilvaniei unde a susținut turnee, de credincioși, de personalități culturale și prelați de vază, corul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei a fost dorit de patriarhul Nicodim al României la aceleași cote valorice. Întâi Stătătorul Bisericii Ortodoxe Române a ținut seama de competență, de prestigiu, hotărînd ca vocile să fie ale celor mai buni studenți de la Academia ieșeană ce se pregăteau în domeniile muzicii corale și de cult, iar dirijor-prim Antonin Ciolan, care a fost numit în acest post în februarie 1935. Surprinzător pentru unii, lui Antonin Ciolan i s-a mai acordat postul de dirijor al corului Bisericii „Sf. Spiridon”. Cu siguranță, s-a ținut seama de calitatea excepțională a acestui ansamblu vocal, condus de el vreme îndelungată, din 1921 până în 1938 când, după numai o lună, în februarie, Epitropia a reînnoit contractul, argumentând prin aprecierile elogioase ale cercurilor muzicale și ecleziastice. Cu siguranță, valoarea celor două ansambluri corale a fost recunoscută și de cei care au răspândit vestea la București, ajunsă în cele mai înalte cercuri politice și religioase. Sunt convins, a mai contat generozitatea lui Antonin Ciolan: întrucât suma alocată corului Mitropoliei a fost modestă pentru cele 90 de persoane angajate, dirijorul a lucrat 8 ani fără să accepte o retribuție, iar la corul Bisericii „Sf. Spiridon” a cedat salariul unui elev din Basarabia, fără mijloace financiare. Poate că ar trebui căutat în presa ieșeană a vremii dacă neacceptarea retribuției de către Antonin Ciolan cât a dirijat cele două coruri a fost explicată corect. Spirit drept, sincer, prob, curajos, el a vorbit limpede în discursul ținut la începutul activității corului bisericii Sf. Spiridon despre lipsa de grijă a autorităților locale pentru dificultățile financiare ale studenților, profesorilor Academiei și celor ce activau în formații muzicale de înalt nivel artistic!

Cum am arătat, performanțele lui Antonin Ciolan în calitate de dirijor de cor erau cunoscute la București în mediile politic și religios, astfel că în septembrie 1942, cu prilejul inaugurării *Turnului dezrobirii Basarabiei* din Chișinău, a fost desemnat să dirijeze corurile reunite din

Chișinău, Bălți, Soroca, Hotin, Orhei, Cetatea Albă și Ismail, cu care a lucrat în prealabil separat. Au fost prezenți atunci Regele Mihai I al României, mareșalul Ion Antonescu, primul ministru, personalități politice, ierarhi înalți ai Bisericii Ortodoxe Române care au ascultat *Imnele Sfintei Liturghii* de Gavriil Musicescu, piese laice și patriotice. Aprecierea supremă a venit foarte repede: peste numai o lună, el a fost numit, fără a fi cerut, director general muzical și prim-dirijor al orchestrei Operei din Odessa. În monografia *Antonin Ciolan – inegalabilul maestru al baghetei*, Gheorghe Mușat a precizat, bazându-se pe documentele păstrate în arhiva familiei Ciolan și la CNSAS:

La cererea și insistența Guvernământului Transnistriei către Guvernul Român, ministrul Culturii Naționale Ion Petrovici a fost nevoit să dea ordinul nr. 254.204/1942, prin care Antonin Ciolan s-a văzut obligat să muncească dublu, împărțindu-și activitatea artistică atât în Moldova cât și în Transnistria unde, începând cu 1 octombrie 1942, a fost repartizat în funcția de Director General Muzical al Operei din Odessa. Activitatea maestrului Antonin Ciolan la Opera din Odessa a durat până în 20 martie 1944, când s-a întors în țară și s-a refugiat cu Conservatorul din Iași, la Făget (Banat).¹

Din nou, el și-a dovedit calitățile muzicale și organizatorice de excepție într-un timp uimitor de scurt: i-a fost suficient doar un an și jumătate pentru montarea a 24 de spectacole de operă și balet (afișele, fotografiile sunt documente prețioase). Și la Odessa, A. Ciolan s-a bucurat de mult respect din partea colectivului teatrului liric, reprezentațiile având mare succes.

Nu se poate trece la următorul episod din această epopee fără menționarea pe scurt a altor trei momente istorice pentru cultura Iașului, a țării, deși extrem de scurte, legate de activitatea lui Antonin Ciolan. La 2 noiembrie 1941 a dirijat concertul susținut de orchestra Academiei în prima transmisiune a Postului de Radio Moldova, concert alcătuit exclusiv din lucrări românești: uvertura operei *Petru Rareș* de Eduard Caudella, *Divertisment rustic* de Sabin Drăgoi, două fragmente din poemul simfonic *Țigani* de Alexandru Zirra, *Arii bucovinene* de Carol Miculi și *Rapsodia I* de George Enescu.² În martie 1942 dirija spectacolul *Boema* de Puccini la Opera din Iași, ce tocmai fusese deschisă. Teatru liric efemer deoarece sfârșitul războiului a însemnat și sfârșitul instituției. Mai norocoasă, Filarmonica, înființată în același an, și-a sărbătorit recent, la 9 octombrie

¹ Idem, p. 188

² Radu T. Constantinescu, *Temă cu variațiuni. Memoriile unui muzician*. Junimea, ediția I, 1986, p. 123, ediția a II-a, 1999.

2022, al VIII-lea deceniu de existență, dar primele două stagiuni, 1942-1944, s-au bucurat de prezența ritmică la pupitru a dirijorului Antonin Ciolan, aflat printre membrii fondatori.¹

Reîntoarcerea în bolgiile vremurilor

Instalarea noului regim politic în august 1944 i-a adus lui Antonin Ciolan alte suferințe mari. Deși în momentul primei arestări, la 19 octombrie 1944, motivul nu i s-a comunicat, a fost limpede că a purtat „vina” de a fi participat ca dirijor de coruri la inaugurarea *Turnului Dezrobirii Basarabiei*, de a fi lucrat ca director general muzical, ca prim-dirijor al Teatrului de operă și balet din Odessa, activitățile sale muzicale de la Cernăuți fiind, în configurația politică schimbată, la fel de prost văzute. La 1 februarie 1945, Ministerul Afacerilor Interne a emis ordinul nr. 2992 de eliberare din arest, dar la 13 aprilie a fost din nou reținut de Poliția din București și inclus pe lista criminalilor de război. Ultima acțiune s-a dovedit total inexplicabilă deoarece, cu doar o lună în urmă, la 13 martie 1945, Antonin Ciolan primea din partea Președenției Consiliului de Miniștri (în timp ce era reținut!), *cu Brevetul cu nr. 21.403, medalia Răsplata muncii pentru 25 de ani în serviciul Statului.*² Una dintre acuzațiile false ce i s-au adus viza înstrăinarea, la plecarea din Odessa, a unor materiale și sume de bani. În memoriile adresate primului ministru, ministrului Afacerilor Interne, Antonin Ciolan a explicat sincer, precis, așa cum îi era felul, motivele activității sale la Odessa (exclusiv sarcină oficială de la București), natura pur muzicală a îndeplinirii ordinelor primite, lipsa

¹ Trebuie corectată o informație care nu îl privește direct pe Antonin Ciolan: a fost publicată cu mult timp în urmă dar într-un text de ample dimensiuni despre muzicianul comentat aici. În articolul *Portrete de interpreți: Antonin Ciolan* (*Muzica*, nr. 1, 1967, p. 37) Rodica Oană Pop afirma: „lașului îi trebuie un simfonic” arată „Opinia” din 4 decembrie 1929, dar acest deziderat nu va fi împlinit decât abia în anul 1942 datorită lui George Enescu, care reușește să obțină înființarea filarmonicii „Moldova”. Documentele demonstrează că acțiunile cele mai multe, mai insistente pentru înființarea instituției au aparținut pianistului și profesorului Radu T. Constantinescu, care a și argumentat în cartea sa de memorii *Temă cu variațiuni* (Junimea, ediția I, 1986, ediția a II-a, 1999), reproducând lista membrilor fondatori, 22 de persoane, listă în care nu figurează numele lui Enescu. R. T. Constantinescu precizează: „M-am dus la București, ca să-l rog pe maestrul Enescu să dirijeze primul nostru concert, arătându-i că orchestra e crudă încă și are nevoie de repetiții îndelungate. Deși foarte ocupat, ca de obicei, maestrul a acceptat cu bonomie și după o săptămână de repetiții, a avut loc, la 9 octombrie 1942, concertul inaugural “ [...] (citată din ediția a II-a, p. 131).

² Gheorghe Mușat, *Antonin Ciolan* – op. cit, p. 191

oricărui amestec în problemele financiare ale Operei din Odessa, totala neafiliere politică. Sintetizându-și îndelungata activitate muzicală, ajuns la 62 de ani în această situație critică, nedreaptă, Antonin Ciolan și-a încheiat memoriul din 16 martie 1945 cu o propoziție scurtă, demnă: *Nu cer milă, cer dreptate!*

În completarea evocării episodului dramatic din viața muzicianului, trebuie menționate memoriile foștilor studenți ai lui Antonin Ciolan la Conservatorul de muzică din Iași, memoriile orchestrei și soliștilor Operei din Odessa adresate ministrului culturii de la București, în care au fost explicate pe larg natura prezenței sale în Odessa ca profesor, ca dirijor și director general al teatrului liric, texte din care răzbat prețuirea, afecțiunea pentru artistul, organizatorul, omul Antonin Ciolan. Toate actele oficiale reprezentând evenimentele nedorite din 1945 (memoriile în manuscris și dactilografiate, reabilitarea emisă de Ministerul Justiției, publicată în *Monitorul Oficial, Partea I, Nr. 129, iunie 1946*) au fost integral difuzate prima dată în monografia lui Gheorghe Mușat. Apărută doar în amintita ediție a Monitorului Oficial, exonerarea muzicianului de orice vină a rămas pentru mulți necunoscută, neclaritatea situației, teama împiedicând timp îndelungat numeroși muzicieni, instituții muzicale și de presă să se refere liber la acel eveniment. Abia în 2012, anul publicării primei ediții a monografiei, situația a fost lămurită pe deplin.

Tocmai neclaritatea, incertitudinea, frica instaurată de noul regim în 1944 au stimulat imediat atitudini și fapte radicale, vindicative ale unor muzicieni care au dorit să-și potolească frustrările acumulate în timp față de activitatea prodigioasă, plină de succes, a lui Antonin Ciolan, față de funcțiile pe care le-a deținut. Unul dintre cei mai activi detractori ai săi a fost vechiul inamic Mircea Bârsan. Antonin Ciolan nu a mai dorit să suporte climatul nefavorabil ce i s-a creat la Iași, luând, la vârsta de 64 de ani, drumul Bucureștiului, unde la 18 septembrie 1947 i-a fost încredințat, prin Ordinul nr. 15.161 emis de Ministerul Artelor, postul de prim dirijor al orchestrei Filarmonicii „George Enescu”, apoi a condus câteva concerte la Radiodifuziune. Dar suspiciunea în urma evenimentelor recente din 1945-’46, inconfortul unor muzicieni la apariția confratelui încărcat de prestigiul profesional imens au creat altă situație neplăcută pentru Antonin Ciolan. Nu fusese uitat că în 1942 dirijase la București, în trei concerte, ansamblurile reunite ale multor coruri din țară, bagheta lui fiind atent urmărită la Arenele Romane de 2000, 4000 și 6000 de voci! Iar în scurta perioadă 1947-1949 avusese succes la București cu simfoniile de Beethoven, *Dansurile polovțiene* de Borodin sau poemul simfonic *O noapte pe muntele pleșuv* de Musorgski. Cu toate aceste succese, și autoritățile politice s-au găsit în situația de a acorda credit deplin unui

muzician pe care l-au înțemnițat cu puțini ani în urmă, așa că au pus în practică singura soluție de rezolvare a problemei.

Începând din 1949, unul dintre punctele importante ale politicii regimului comunist a fost înființarea de instituții culturale. Filarmonicile au avut prioritate, începându-și activitatea în mai multe orașe din țară. Important centru cultural, pe bună dreptate Clujul nu putea lipsi din ecuație. Existau Institutul român de artă, Opera Maghiară, Opera Română, Conservatorul, însă nu exista Filarmonică. Îmi exprim opinia că autoritățile l-au considerat pe dinamicul muzician Antonin Ciolan în burgul transilvan departe de orgoliile și geloziile unor confrăți, instituțiile muzicale, Conservatorul îi puteau absorbi energia creatoare în domeniul dirijatului și pedagogiei, viitoarea Filarmonică ar fi devenit pentru el locul ideal și, prin el, o instituție de prestigiu. În consecință, în 1948 i s-a repartizat catedra de profesor la Institutul român de artă din Cluj, în 1949 a devenit prim dirijor al Operei Maghiare, în anul următor a primit catedrele de „orchestră” și „dirijat” la Conservator, iar în 1955, la înființarea Filarmonicii, a fost numit director și prim-dirijor.

La 4 noiembrie 1955, primul concert al orchestrei Filarmonicii clujene a ilustrat, cum altfel?, succesele stabile din repertoriul lui Antonin Ciolan. Au fost interpretate uvertura la *Maeștrii cântăreți* de Wagner și *Simfonia a III-a „Eroica”* de Beethoven, din creația românească prezentându-se *Concertul pentru orchestră de coarde* de Sigismund Toduță, Liana Șerbescu oferind publicului *Concertul în do minor pentru pian și orchestră* de Serghei Rahmaninov. Poate că nu întâmplător, Antonin Ciolan a ales pentru prima înfățișare a noii orchestre clujene în fața publicului *A III-a simfonie beethoveniană*. Poate că și-a simțit, după o viață de muncă asiduă, inspirată, pe toate planurile muzicale, după succesele și suferințele care l-au copleșit, după ajungerea târzie la limanul dreptății și adevărului, consacrate tot datorită muncii, seriozității, talentului, disciplinei, curajului său – statutul de erou al muzicii. În orice caz, s-a simțit respectat, exprimarea oricărei dorințe pe planurile muzical-organizatoric fiindu-i împlinită prompt de autoritățile clujene. I s-au acordat posturile de instrumentiști în orchestră pe care le-a considerat de trebuință, fondurile necesare achiziționării de instrumente, partituri, cuvântul său a fost prețuit, și-a aplicat în voie la Filarmonică strategia repertorială. Efectele s-au evidențiat într-o perioadă relativ scurtă de timp: concertul festiv „Bartók” și Festivalul „Robert Schumann” (1956), concertul comemorativ „Iuliu Mureșianu” (1957), concertul festiv „Schubert” (1958), integrala simfoniilor de Beethoven (1962), concertele cu ceea ce am putea numi *muzica titanilor*: Brahms-Bethoven-Richard Strauss (1963); concertele Mozart (1964, 1965, 1966), Ceaikovski (1966, 1967) etc. S-au dovedit etapele creșterii valorice a orchestrei Filarmonicii

din Cluj până la nivelul recunoscut de al doilea ansamblu simfonic românesc performant, după cel al Filarmonicii din București. Casa de discuri „Electrecord” a realizat, începând din a doua jumătate a deceniului 1961-1970, o serie importantă de înregistrări, inclusiv două albume cu maestrul Ciolan. Invitarea ca dirijor al concertului de deschidere la Festivalul Internațional „George Enescu” din 1967, susținut împreună cu orchestra Filarmonicii din București, a avut ca motive, desigur, valoarea sa permanent argumentată când a condus ansamblurile simfonice ale Filarmonicii și Radiodifuziunii (ex. *Concertul Beethoven* – 20 mai 1954 cu Orchestra Radio și pianista Aurelia Cionca; *concertul Andricu-Händel-Wagner*, 1 ianuarie 1955 cu orchestra Filarmonicii și organistul Helmuth Plattner; *concertul Mozart-Beethoven* din 2 aprilie 1966 cu aceeași orchestră și violonistul Ștefan Ruha). Este cunoscut ajutorul dat de maestrul Antonin Ciolan tânărului sărac și virtuoz Ștefan Ruha, pe care l-a programat în concertele Filarmonicii clujene, amăgindu-i oarecum lipsa banilor.

Întorcându-ne la activitatea de la Cluj a lui Antonin Ciolan, numărul dirijorilor pregătiți de el a crescut considerabil datorită libertății de care s-a bucurat în transmiterea concepției ca șef de orchestră, în slefuirea tehnicii și expresivității studenților clasei de „dirijat orchestră” și „dirijat cor”. Formați în deceniile trecute la Iași sub îndrumarea lui Antonin Ciolan – Carlo Felice Cillario, Emanuel Elenescu, Dumitru D. Botez, Florica Dimitriu, Remus Zincoca au fost urmași la Cluj de Anatol Chisadji, Erich Bergel, Petre Sbircea, Alexandru Munteanu, Ervin Acél, Miron Rațiu, Emil Simon. Multe decenii, Sergiu Celibidache nu a fost știut ca învățăcel de aproape (la Iași), ca admirator de departe al profesorului și dirijorului Antonin Ciolan. Deși nu s-a înscris oficial student al Conservatorului din Iași, Celibidache a urmărit de multe ori cursurile maestrului, s-a bucurat de sfaturile sale. Scrisoarea din 14 iulie 1968, plină de afecțiune, trimisă din Veneția, este o dovadă importantă:

„Iubite Maestre,/ Rîndurile matale mi-au umplut sufletul de bucurie. Numai de ce ai început cu Domnule?/ Mie îmi plăcea mult mai mult cînd la Iași îmi spuneai „drăguță” și te rog să crezi că nu m-am schimbat./ Atunci ca și astăzi gîndeam că mata ai fost cel mai mare dirijor român. Și printre impresiile din țară pe care le-am luat cu mine la plecare și care într-un fel mi-au influențat adolescența și desfășurarea, imaginea netedă a lui Antonin Ciolan cu intransigența, răbdarea și talentul lui a fost hotărâtoare. [...] eu te văd maestre în fața ochilor și astăzi cînd la Ateneu în timpul unei probe a unui așa zis mare dirijor, te-ai întors spre banca din spate unde stăteam eu și bietul Mircea Florescu și ne-ai spus cu indignare:

nu-i așa! măi băieți! Și nu era așa dragă și neuitate maestre! / Cu tot dragul de totdeauna al matalui elev credincios, Sergiu Celibidache”¹

Succesele importante, valoarea ca dirijor și profesor au avut drept rezultat firesc pentru Antonin Ciolan, în vremurile când puterea politică i-a fost favorabilă, acordarea celor mai importante distincții oficiale românești: Ordinul „Meritul cultural pentru artă”, cl. a II-a (1934, 1942), Artist emerit (1953), Ordinul muncii cl. I (1958), Ordinul Meritul cultural cl. I (1961), Maestru emerit al artei și Profesor emerit (1962), Artist al poporului (1964), Decorația „Meritul Cultural” cl. I (1970).

Antonin Ciolan și-a încheiat epopeea lumească la 4 decembrie 1970. Momentele oficiale de prețuire supremă înaintea ultimului drum spre „Eternitatea” lașului natal au oglindit recunoștința societății muzicale clujene pentru ridicarea instituțiilor sale de profil, mai ales a Filarmonicii, la nivel performant în țară și peste hotare (după cum se poate demonstra datorită cronicilor), clipa dispariției, retrospectiva onorantă a realizărilor sale numeroase ca dirijor, profesor, conducător de organizații profesionale în domeniul muzicii motivând atunci atenția presei, chiar dacă rigorile cenzurii comuniste i-au trecut sub tăcere destule succese.

Concepția dirijorală

Am acordat spațiu generos evocării destinului uman și muzical purtând numele lui Anton Ciolan pentru că, din nefericire, o parte consistentă a informațiilor aflate multe decenii în circulație restrânsă au fost sporadice, lacunare, au ocolit perioade semnificative din istoria României, implicit din viața și activitatea sa. Abia în anul 2012, trompetistul, profesorul, conducătorul de formații muzicale Gheorghe Mușat a adunat între copertile impozantului volum *Antonin Ciolan – inegalabilul maestru al baghetei* un mare număr de documente (informații din presă, cronici, scrisori, afișe, programe de concert, acte oficiale, evocări ale unor muzicieni, fotografii) care luminează ceea ce am numit *epopeea lui Antonin Ciolan*. Accesul la alte documente apărute între timp sau consultate personal, la care mă voi referi în continuare (înregistrări audio, scrieri publicistice și muzicologice) îmi motivează gestul de sporire a luminării realizărilor exemplare marca „Antonin Ciolan”.

¹ Gheorghe Mușat, *Antonin Ciolan – Inegalabilul maestru al baghetei*. Junimea, ediția a II-a, 2017, pag. 350-351

Iau ca prim exemplu *Mica serenadă în do major K.K. 525* de Mozart. Ajuns la 80-83 de ani¹, Antonin Ciolan a creat din măsurile de început ale primei părți, *Allegro*, „imaginea” temperamentului propriu: accentuat-dinamic, volitiv, ușor sesizabil în vârfurile trăsăturilor de arcuș. Se simte cadența interioară de sorginte germană, însă deplin rezonantă mlădierii melodice, urmărită cu talentul-știința diferențierii trăsăturilor, a eleganței frazării. Impetuozitatea tinerească irumpe o clipă și în a doua secțiune a *Romanței*, spre a lăsa din nou loc **lirismului respectuos** al acestui *Andante*, încheiat măestrit cu cele două ultime note admirabil prelungite. Alt binom detectabil în viziunea lui Antonin Ciolan a fost aparenta dichotomie între cadență și eleganță din *Menuet (Allegretto)*, pentru ca în *Rondo (Allegro)* să izbucnească din nou tinerețea sprintară, cu accente hotărâte, însă nu exagerate.

Unul dintre pilonii rezistenți 61 de ani în repertoriul lui Antonin Ciolan, de la începutul studiilor în Germania (1909) până la finalul vieții (1970), a fost **simfonismul beethovenian**. Astăzi, întruparea sonoră a concepției sale în privința *Simfoniei a VII-a* poate fi reconstituită indirect din analiza Rodicăi Oană Pop², și nemijlocit din audiția versiunii înregistrată împreună cu ansamblul de acasă, de la Cluj. Acest document îmi permite ordonarea impresiilor personale. După atâtea reluări ale partiturii, la senectute regizorul noului spectacol muzical a echilibrat solemnitatea introducerii, *Poco sostenuto*, a gradat cu finețe sonoritățile viorilor și ale instrumentelor de suflat, cărora le-a cerut claritate, lirism, aspect incisiv, participare organizată la „traficul” de teme, înțelegere creatoare a rolului temelor secundare. Secțiunea *Vivace* a fost, sub gesturile măsurate ale octogenarului dirijor, exact ceea ce au trebuit să fie: expunere hotărâtă, de aceeași sorginte germană, cu aceeași origine a strălucirii instrumentelor de alamă.

În partea a II-a, *Allegretto*, dramaturgia tristeții beethoveniene este exprimată cu o senină maturitate, fără supradimensionarea vreunei note sau vreunui accent. Sunetul fiecărui instrument este clar luminat, imaginea de ansamblu duce gândul ascultătorului la orchestre renumite ale lumii. Arhitectura complexă, logica fiecărui plan, a fiecărui detaliu sonor, dublul caracter epic-descriptiv, dozarea nuanțelor, ritmul interior, spectaculozitatea secvențelor în *Allegro* amintind inevitabil tempii alerți ce au supranumit una din indicațiile altui temperamental cu baghetă, Arturo Toscanini, „toscanissimo” (de aici termenul românizat

¹ Imprimarea audio nefiind datată precis, o asimilez intervalului de timp 1964-1966, când Antonin Ciolan a susținut o serie de concerte „Mozart” la Cluj-Napoca și la București cu orchestrele celor două filarmonici.

² *Portrete de interpreți: Antonin Ciolan*, în *Muzica*, nr. 1, 1967, pp. 35-40

„ciolanissimo”!) – totul contribuie la înalțarea unui edificiu muzical-artistic rezistent în timp.

Alt stâlp de rezistență a creației dirijorale „marca Antonin Ciolan” este, fără îndoială, **simfonismul brahmsian**. Coloană nefisurată din anii 1909-1913, când a fost ridicată sub îndrumarea profesorilor germani. Pentru Brahms, liniile de forță ale concepției dirijorale șlefuită o viață de Antonin Ciolan pornind de la Hans von Bülow, prin urmașii săi. Spre deosebire de simfonia beethoveniană înregistrată în concert, primul opus de acest tip, op. 68 în do minor, beneficiază de performanța captării sonore, argument pentru publicarea pe disc.¹

Masivitatea dramatică, tristețea desenului melodic al oboiului și al partidei de violoncel, stinsă treptat în tăcere, climatul interior învolburat cuprinzând întregul complex instrumental, alternările unduite de la tempo-ul de marș la andantele liric permisiv ritardanto-urilor justificate, „ariile” parcă de belcanto ale partidei violinelor, și ele supuse vivacității neafectată de senectutea dirijorului, totul a inspirat în partea I, *Un poco sostenuto – Allegro*, interpretarea performantă a orchestrei modelată de Pygmalion-ul său.

Partea a II-a, *Andante sostenuto*, a însemnat pentru Antonin Ciolan un poem de un lirism înfiorat, dar sensibilitatea moldoveanului și-a aflat echilibrul în simțul arhitectonic ce a stăpânit proporțiile, a luminat solar ori crepuscular, după vrerea compozitorului, sunetul și expresia fiecărui instrument, peisajul impunător al ansamblului simfonic.

Grația solemn-lirică se regăsește în mini-poemul *Un poco allegretto e grazioso* din partea a III-a, pentru ca mișcarea finală, *Allegro non troppo, ma con brio – più allegro*, să devină în concepția lui Antonin Ciolan un poem simfonic în sine, de o captivantă dispunere a diversității tematice, a complexității scriiturii, a spectaculozității desfășurării dramatice, a frumuseții muzicii. Totul a fost migălit cu răbdare și minuțiozitate de german, cu simțul proporțiilor, cu logica argumentării celui care în tinerețe își începuse, ne amintim, studiile de Drept, cu sensibilitatea latină definindu-l pe scena de concert și pe scena vieții. *Simfonia I* de Brahms în viziunea lui Antonin Ciolan captivează total ascultătorul, formându-l precum și-a format maestrul orchestrelor, așa cum a fost ca om: în legea ambivalentă a rigorii, clarității, fermității, pregnanței, caracterului spectaculos al discursului muzical.

Încă un pilon de sprijin pentru structura principală a repertoriului cultivat de Antonin Ciolan l-a constituit creația rusă (Ceaikovski, Musorgski, Rimski-Korsakov, Glinka, Borodin, Hacıaturian etc.). Doar afișele, unele cronici, alte documente scrise și fotografice pot argumenta

¹ Electrecord, prima ediție - ECE 0330, 1968

succesul neîntrerupt al concertelor, al spectacolelor de operă dirijate de-a lungul deceniilor în toată țara. Din păcate, în momentul de față printre foarte puținele înregistrări audio existente mai poate fi studiată doar înregistrarea *Simfoniei a V-a în mi minor opus 64* de P.I. Ceaikovski, realizată tot cu Orchestra Filarmonicii „Transilvania”.¹

Încă de la începutul marșului din partea I – *Andante. Allegro con anima*, este evident climatul temperamental, năvalnic ce dezvăluie valoarea individuală și de ansamblu a instrumentiștilor clujeni. Impresia principală dintâi, revenită la audiția acestui document sonor, este **caracterul epic** al muzicii în viziunea lui Antonin Ciolan. Îndiferent de natura sa – dinamică sau lirică. Atrage atenția din nou vioiciunea tinerească, impresionează mobilitatea desfășurării muzical-sonor-expressive reflectată în exploziile întregului aparat orchestral, în solo-urile sprintare.

Ardenta expresiei rămâne nestinsă în *Andante cantabile con alcuna licenza*, partea a II-a. Liniile melodice ale viorilor și violoncelelor, ale fagotului, ale oboiului, totul este șlefuit, luminat cu inspirație, cu echilibru. Desenul melodic inventat de Ceaikovski își păstrează natura existențial-romantică, ferită de orice redundanță, de orice notă grandilocventă. Nici elementul-surpriză nu lipsește, justificat de contrastele firești, luminate ale atacurilor puternice de la instrumentele de alamă lăsând loc melodiei unduoase a instrumentelor cu corzi din final.

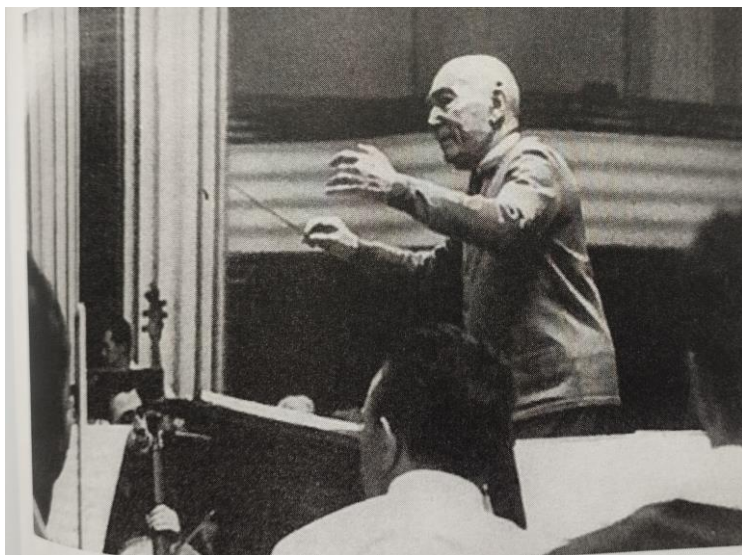
Caracterul epic se păstrează în elegantul vals din partea a III-a, *Allegro moderato*, eleganță ce nu se pierde în fulgurarea melodică a violinelor și instrumentelor de suflat avantajate de solo-uri sprintare. Este alt moment definitoriu pentru valoarea individuală și de ansamblu la care ajunseseră membrii Filarmonicii din Cluj.

Andante maestoso – Allegro Vivace, partea a IV-a, ar fi putut fi pentru Antonin Ciolan, contemporanul unor Furtwängler, Toscanini sau George Georgescu prilejul ritmului alert cadențat, al strălucirilor puternic iradiante, orbitoare, „mitraliate” din pâlniile instrumentelor de alamă, de întreaga „artilerie” instrumentală. Nu este așa pentru că masivitatea impozantă (pleonasm intenționat) a triadei melodie-ritm-sonoritate a rămas echilibrată datorită școlii germane urmată în tinerețe, datorită naturii expansive, volitive a dirijorului român, datorită experienței și maturității. Ascultând opus-uri de Mozart, Beethoven, Brahms sau Ceaikovski în variantele dirijorale rămase de la Antonin Ciolan, se impune alt element stilistic ce i-a fost propriu: **libertatea creatoare mult respectuoasă față de textul muzical**. De aceea climatul ardent,

¹ Electrecord 0294

vivacitatea ritmică, luminarea poetică a cantilenelor, șlefuirea solo-urilor, spectaculozitatea momentelor de ansamblu, continuitatea interioară a fluxului dramatic, maturitatea senectuții neîntrerupt înfierbântată de tumultul afectiv tineresc – totul asigură creației dirijorale „marca Antonin Ciolan” interesul, aprecierea superlativă neafectate de trecerea timpului.

Pe parcursul însemnărilor de față, am privilegiat, ca informație și comentariu, versiunile interpretative ale unor lucrări din repertoriul simfonic. Motivul îl constituie numărul mare al informațiilor, amintirile celor care l-au cunoscut, l-au urmărit în sala de concert, dovezile concludente ale înregistrărilor. Există prea puține cronică, rămâne de cercetat dacă s-au efectuat imprimări ale spectacolelor de operă. Dar evaluările concertelor sale simfonice, înregistrările mă încredințază că sub bagheta lui Antonin Ciolan orchestra își păstra egalitatea ca element important al reprezentației, nu avea rol acompaniator. Avansez supoziția că succesul spectacolelor de teatru liric de la Chișinău, Odessa, Cernăuți, Iași, Cluj s-a datorat și pregnanței „vocii” ansamblului instrumental, ce

contribuia prin mobilitatea ritmică, prin dispunerea accentelor, frumusețea și strălucirea melodică, prin păstrarea caracterului epic-dramatic al muzicii la plasarea întregii producții în zona spectacolului de primă calitate.

Încă un triumf târziu al lui Antonin Ciolan a fost invitarea sa, la Festivalul Internațional „George Enescu” din 1967 în ipostaza onorantă a deschizătorului de concert. Clemansa Firca a înregistrat în cuvinte măsurate importanța momentului, remarcând unul dintre componentele de bază ale viziunii dirijorale, **coeziunea gândirii muzical-dramatice**:

Evenimentul prezentării în deschiderea festivalului a Simfoniei I [în mi bemol major opus 13] în execuția Filarmonicii „George Enescu” condusă de Antonin Ciolan a însemnat totodată – în virtutea unei tendințe deja relevate – o proiectare în simfonismul european a „Eroicei” enesciene, efectiv investită cu acest caracter. O asemenea concepție, excluzând efuziunile romantice, a fost favorizată de adoptarea tempo-ului extrem de viu, ducând la o linie continuă, la evitarea fragmentărilor.¹

Doar afișele, câteva cronici, informațiile diseminate sporadic de-a lungul timpului în reviste, în cărțile profesorului Mihail Cozmei, în volumul monografic realizat de Gheorghe Mușat, în volumul lui Eugen Pricope *Dirijori și orchestre*² dau seamă despre bogăția și diversitatea repertoriului componistic românesc prezent în programele dirijorului, peste tot în țară. Rămâne de aflat dacă lucrări de Enescu, Caudella, Drăgoi, Rogalski, Paul Constantinescu, Toduță au rămas în memoria magnetică.

Concluzii

Prima calitate (în ordine cronologică) a lui Antonin Ciolan a fost **patriotismul**. El a renunțat la perspectivele evidente ale carierei dirijorale în Germania și în Europa spre a se întoarce în țara natală. În acest sens, poate fi considerat deschizătorul seriei dirijorilor români care și-au sacrificat succesul pe cele mai importante scene ale lumii - Ion Baciș și, de la un anumit moment, Cristian Mandeal devenindu-i urmași vrednici. Efectele negative ale opțiunii celor trei maeștri ai baghetei au fost nedreptățile, luptele de culise, energia prețioasă irosită în conflicte cu autoritățile (Ciolan, Baciș), cu mentalitățile românești ce privilegiază deseori interesul personal, pecuniar în dauna celui colectiv. Antonin Ciolan nu numai că s-a întors în România, dar și-a ales rolul de întemeietor de orchestre, înnoitor al repertoriilor, de profesor. Însă prin concepțiile înaintate, prin rezultatele admirate de dirijorii străini care au lucrat cu orchestra din Iași, de George Enescu, din 1955 cu orchestra din Cluj, de public, el și-a argumentat permanent statutul ce a depășit granițele naționale. Cu dreptate scria Eugen Pricope:

[...] „a lucrat mereu în provincie, dar n-a rămas un provincial. Octogenar, dirija Filarmonica din Cluj, al cărei director era, acasă ori în turneu la Ateneul din București. Dirija, deasemenea, Filarmonica George

¹ *Muzica*, nr. 10, 1967, *Festivalul. Muzica Românească*. Clemansa Firca – *Creația enesciană*, p. 15.

² Editura Muzicală, 1971, capitolul *Un animator neobosit - Antonin Ciolan*, pag. 343-349

Enescu cu un brio ce stârnea entuziasmul, ca unul căruia i s-ar fi convenit întotdeauna mai mult.”¹

În nota de subsol, autorul volumului preciza:

„*Ciolan a dirijat la Filarmonica din București 10 programe în 26 de ani (1940-1966).*”

Al doilea element ce se detașează la audiția înregistrărilor este **pregnanța ritmică**. Tempo-urile lui Antonin Ciolan se potriveau deseori indicațiilor *allegro-allegretto-presto*, dar corespund permanent **mobilității interioare a muzicii**, având rezultat caracterul epic, fluența neîntreruptă a desfășurării ce include în mod contrastant, perfect justificat dramatismul și lirismul, fermitatea și starea poetică. Deși înregistrările audio au fost realizate când dirijorul ajunsese la opt decenii de viață, nu este perceptibilă concepția austeră, din care fiorul ingenuu a fost eliminat spre a lăsa loc serenității lipsită de elan. Spre exemplu, versiunea *Primei Simfonii în do minor opus 68* de Brahms emană spiritul înțelepciunii grave, impozante chiar, luminată solar de frumusețea și poezia desenului melodic.

Arhitectura grandioasă, solidă a edificiului muzical, vizibilă din orice unghi, este privită/ascultată (din oricare secțiune a lucrării) oferă concomitent receptorului **libertatea savurării fiecărui detaliu sonor**, la fel cum se întâmplă când privești o catedrală, cu ornamentele sale baroce încrustate în piatră. Armonia de ansamblu este impresionantă, admirabilă rămâne sonoritatea fiecărui instrument privilegiat de compozitor cu pasaje solistice. „Arii” individuale alocate oboiului, flautului, violoncelului sau viorii – alt exemplu poate fi *Simfonia a V-a în mi minor* de Ceaikovski.

Numai din puține mărturii sonore adăpostite în memoria magnetică, rămâne evidentă **modernitatea** interpretărilor lui Antonin Ciolan. Străine de redundanțe, efuziuni și edulcorări tipice finalului de secol XIX, primei jumătăți de secol XX, refuzând orice nuanță sau accent de orgoliu personal evident chiar la șefi de orchestră celebri, versiunile interpretative ale dirijorului român au, în schimb, orgoliul justificat al apropierii sensibile de spiritul partiturii. Dacă adăugăm la aceste coordonate ale concepției **șlefuirea infinitezimală a detaliilor** privind fiecare instrument, a sonorității de ansamblu, ne explicăm valoarea performantă, de nivel internațional, la care a ajuns orchestra Filarmonicii clujene sub conducerea sa.

Sunt valori-model ce ar merita oferite spre studiu tinerilor aflați în stadiile însușirii tehnicii dirijatului de orchestră, valori pe care publicul de

¹ Eugen Pricope, *Dirijori și orchestre*. Editura Muzicală, 1971, pag. 343, capitolul *Un animator neobosit*, p. 343.

astăzi ar trebui să le cunoască. Spre sfârșitul vieții îndelungate, Antonin Ciolan a fost supranumit cu dreptate „patriarhul dirijorilor”. Acum își merită pe deplin locul printre cei mai importanți dirijori din istorie.

SUMMARY

Alex Vasiliu

The epic Antonin Ciolan

Strongly influenced by the musical schools of Leipzig, Dresden and Berlin, Antonin Ciolan had an exceptional career as a conductor, founder of orchestras, innovator of the musical life of Iași by introducing into the concert repertoire, symphonic masterpieces representing German, Russian and French creation, highly appreciated conductor of religious choirs, respected teacher at Conservatories of Iași and Cluj-Napoca, ferment of the musical life in Chișinău, Odessa, Chernivtsi, where he coordinated concert and opera institutions. He was director and first conductor of the "Transilvania" Philharmonic, whose orchestra he brought to the European standards and he was the teacher of a long series of conductors retained by the history (Emanuel Elenescu, Sergiu Celibidache, Remus Tzincoca, Erich Bergel, etc.). He has distinguished himself as the creator of a conducting concept that has stood the test of time thanks to the combination of respect for the score-creative freedom, thanks to his dynamism and dramatic sense, the enhancement of each sound source and of the whole orchestra, thanks to the spectacularity of his interpretative versions. Antonin Ciolan is a legendary name in Romanian music that deserves to be better known.